

УДК 37.01

[https://doi.org/10.52058/2786-6165-2025-7\(37\)-922-935](https://doi.org/10.52058/2786-6165-2025-7(37)-922-935)

Антонов Олексій Володимирович кандидат філологічних наук, доцент кафедри іноземних мов і новітніх технологій навчання, Житомирський державний університет імені Івана Франка, м. Житомир, тел. (063)987-35-45, <https://orcid.org/0000-0002-6557-5548>

ВИВЧЕННЯ СУТНОСТІ ТА СТРУКТУРИ КРИТИЧНОГО МИСЛЕННЯ : КОНТЕНТ-АНАЛІЗ ПОНЯТТЯ

Анотація. У статті проаналізовано поняття «критичне мислення» та особливості його трактування як вітчизняними, так і зарубіжними науковцями. Автором актуалізовано значення критичного мислення як важливого інструменту підготовки майбутнього фахівця до професійної діяльності та підвищення його конкурентоспроможності на сучасному ринку праці. Зазначено, що не існує єдиного універсального визначення концепту критичного мислення, а наявні трактування .

З метою аналізу наявних підходів до розуміння сутності поняття «критичне мислення» у статті використано метод контент-аналізу, який полягає у систематичній фіксації й підрахунку змістових одиниць, визначенні їх частоти та співвідношення у документі, а також групуванні для аналізу відповідно до обраної концептуальної схеми. У межах контент-аналітичного дослідження застосовано кількісний та якісний аналіз текстів. Кількісний аналіз здійснено шляхом кількісного зіставлення аналітичних категорій через підрахунок ключових слів, якісний аналіз – шляхом систематичної інтерпретації текстів через виділення в них тем, тенденцій та відповідне їх кодування або ж їх поєднання.

Також здійснено зіставлення основних характеристик критичного мислення з наступним формулюванням найбільш релевантного робочого визначення даного концепту.

Проведений аналіз дозволив сконструювати робоче визначення поняття «критичне мислення» як складного, активного, саморегульованого, ментального процесу розв'язування проблем шляхом обробки та оцінювання інформації з метою прийняття ефективних рішень.

Зроблено висновок, що критичне мислення характеризується активністю, має рефлексивний характер, відрізняється логічністю, самостійністю, цілеспрямованістю у розв'язанні життєвих або навчальних проблем.

Ключові слова: критичне мислення, контент-аналіз, етапи контент-аналізу, розв'язання проблем, прийняття рішень, ментальний процес.

Antonov Oleksii Volodymyrovych Candidate of Philological Sciences (PhD in Philology), Associate Professor of the Department of Foreign Languages and Modern Teaching Techniques, Zhytomyr Ivan Franko State University, Zhytomyr, tel.: (063)987-35-45, <https://orcid.org/0000-0002-6557-5548>

STUDYING THE ESSENCE AND STRUCTURE OF CRITICAL THINKING: CONTENT ANALYSIS OF THE CONCEPT

Abstract. The article analyzes the concept of "critical thinking" and the features of its interpretation by both domestic and foreign scientists. The author updates the importance of critical thinking as an important tool for preparing a future specialist for professional activity and increasing his/her competitiveness in the modern labor market. It is noted that there is no single universal definition of the concept of critical thinking, and the existing interpretations.

In order to analyze existing approaches to understanding the essence of the concept of "critical thinking", the article uses the method of content analysis, which consists in systematically recording and counting content units, determining their frequency and correlation in the document, as well as grouping for analysis in accordance with the selected conceptual scheme. Within the framework of the content-analytical study, quantitative and qualitative analysis of texts was applied.

Quantitative analysis was carried out by quantitative comparison of analytical categories through counting keywords, qualitative analysis - through systematic interpretation of texts through highlighting themes, trends in them and their appropriate coding or their combination.

Also, a comparison of the main characteristics of critical thinking was carried out with the subsequent formulation of the most relevant working definition of this concept.

The analysis made it possible to construct a working definition of the concept of "critical thinking" as a complex, active, self-regulated, mental process of solving problems by processing and evaluating information in order to make effective decisions.

It was concluded that critical thinking is characterized by activity, has a reflective nature, is distinguished by logic, independence, and purposefulness in solving life or educational problems.

Keywords: critical thinking, content analysis, stages of content analysis, problem solving, decision making, mental process.

Постановка проблеми. У сучасних умовах розвитку вищої освіти в Україні особливого значення набуває забезпечення підготовки висококваліфікованих фахівців нового покоління, здатних ефективно впроваджувати новітні досягнення у сфері інформаційних технологій і штучного інтелекту у професійну діяльність, а також адаптуватися до вимог глобалізованого ринку праці. Визначальним чинником конкурентоспроможності таких спеціалістів виступає рівень сформованості у них критичного мислення, що слугує важливим аналітичним засобом для опрацювання великих інформаційних потоків, знаходження нетривіальних рішень проблемних ситуацій та прийняття раціональних рішень щодо оптимального розподілу й використання наявних ресурсів задля досягнення поставлених цілей. З огляду на динамічний характер змін у суспільно-політичних відносинах між державами та трансформацію геополітичної й безпекової парадигми, попит на таких фахівців невпинно зростає.

Разом із тим процес їхньої підготовки, зокрема розвиток критичного мислення, супроводжується низкою викликів, серед яких стрімке поширення та впровадження передових моделей штучного інтелекту й нейромереж, розширення доступу до інтернету у більшості регіонів світу, а також масштабна цифровізація інформаційних і адміністративних сервісів та послуг. Ще одним важливим викликом вважаємо той факт, що наразі не існує єдиного універсального визначення поняття критичного мислення. Існуючі підходи до його розуміння базуються переважно на механіках фізіологічних та психологічних процесів, які задіяні у процесі аналізу і обробки інформації, прийнятті рішень, розподілі ресурсів, та можуть включати теоретичні компоненти відповідних галузей науки, на основі яких відбувається трактування поняттєвого апарату критичного мислення та особливості його функціонування. Так, наприклад, американський філософ та педагог Джон Дьюї, який першим ввів поняття критичного мислення в освітній науковий обіг на початку XX століття, розумів його як «активний» процес розгляду проблеми, «рефлексивне» мислення, що передбачає здатність самостійно ставити запитання і знаходити на них відповіді, протиставляючи його «пасивному» мисленню, яке спрямоване на отримання індивідом інформації, ідей, інструкцій, алгоритмів дій від іншого індивіда (чи групи індивідів). Таким чином, у даному контексті критичне мислення виступає як засіб, інструмент вирішення нагальних проблем.

У свою чергу, Пол Скрівен [18] вважає, що критичне мислення – це інтелектуально дисциплінований процес, що полягає в активній та вмілій концептуалізації, застосуванні, аналізі, синтезі та / або оцінці інформації, зібраної або згенерованої спостереженнями, досвідом, рефлексією, міркуваннями або спілкуванням, яке керує переконаннями та діями.

Спільною рисою обох концепцій виступає те, що критичне мислення характеризується як «активне» – таке, що передбачає безпосереднє залучення індивіда до самостійної обробки інформації та прийняття рішень. Подібний підхід поділяють Сол Кроуфорд та Метьюз Макінстер [16], акцентуючи увагу на такій особливості критичного мислення, як вміння сформулювати самостійні твердження або думки й підкріпити їх аргументами – так учні виявляють своє вміння критично мислити, коли вони в усній або письмовій формі роблять інтерпретації (тобто витлумачують щось) і підкріплюють це своїми аргументами; вони використовують критичне мислення рецептивно, коли аналізують /критикують аргументи інших людей. Іншою важливою концепцією визначення поняття критичного мислення є інтерпретування його як здатності ставити під сумнів отриману інформацію, судження та висновки, що були зроблені на її основі, включаючи власні. Таким чином критичне мислення виступає в якості мотиваційного механізму пізнавальної діяльності індивіда, змушуючи його/її до активного аналізу та обробки інформації, верифікації отриманих даних у декількох джерелах та раціонально-ефективне прийняття рішень задля виконання поставлених завдань.

Таким чином, для виокремлення найбільш релевантного визначення поняття «критичне мислення» варто здійснити детальний контент-аналіз наявних визначень цієї наукової категорії та порівняти їх основні характеристики.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Критичне мислення є предметом активного наукового дослідження як вітчизняних, так і зарубіжних учених, що зумовлено зростанням інтересу до його дефініції, структурних компонентів, а також методології та інструментарію його формування в освітньому процесі на різних вікових етапах. Значний внесок у розробку цієї проблематики у різний час зробили Дж. Д'юї, М. Ліпман, Р. Джонсон, Д. Халперн, Ч. Темпл. Серед українських дослідників вагому увагу вивченню критичного мислення приділяють Т. Воропай, В. Козира, О. Пометун, С. Терно, О. Тягло. Теоретичні засади критичного мислення знайшли відображення у працях К. Баханова, О. Пометун, С. Терно, О. Тягло, О. Удада.

Мета статті – здійснити аналіз наявних підходів до розуміння сутності поняття «критичне мислення» за допомогою методу контент-аналізу та порівняти основні характеристики цієї наукової категорії.

Виклад основного матеріалу. Зважаючи на наявність різних поглядів дослідників на сутність критичного мислення, для формулювання власного підходу до розуміння сутності цього поняття нами було використано метод контент-аналізу, який передбачає поетапну процедуру вивчення визначеної

категорії (поняття, педагогічного явища) у системі психолого-педагогічних наук. Контент-аналіз (від англ. contents – «зміст» і грец. analysis – «розкладання») є усталеною методикою дослідження у сфері соціальних наук, основним об'єктом якої виступає аналіз змісту текстових масивів і продуктів комунікативної взаємодії (зокрема коментарів, форумів, електронного листування, статей тощо) [1; 12] з метою подальшої змістової інтерпретації встановлених кількісно-якісних закономірностей.

Застосування контент-аналізу поширене під час вивчення різноманітних матеріальних носіїв інформації – книг, журналів, газет, фонограм, аудіо- та відеозаписів, фотографій, листів, ділової документації, протоколів засідань, відомчих документів (наказів, постанов, розпоряджень, циркулярів, інструктивних листів та ін.), що є результатами людської діяльності.

Основна суть методу полягає у послідовному та систематизованому фіксуванні одиниць досліджуваного змісту (визначених змістових категорій), аналізі частоти їхнього використання, співвідношенні із загальним змістом документа, а також групуванні відповідно до поставленої концептуальної схеми чи теорії для дослідження їх специфіки [5].

Слід зазначити, що існує значна кількість методик контент-аналізу, однак усі вони об'єднані спільними ознаками: об'єктом дослідження завжди виступає документ, а дослідницька процедура охоплює як кількісні, так і якісні індикатори. До основних принципів контент-аналізу належать систематичність, репрезентативність, повторюваність елементів змісту, статистична значущість та формалізованість підходів, а також відповідність методики визначеним цілям і завданням дослідження і чітке окреслення категорій аналізу. У межах контент-аналітичного дослідження може застосовуватися кількісний контент-аналіз – методика аналізу текстів шляхом кількісного зіставлення аналітичних категорій через підрахунок ключових слів (чи інших одиниць рахунку); якісний контент-аналіз – методика аналізу текстів шляхом систематичної інтерпретації текстів через виділення в них тем, тенденцій та відповідне їх кодування або ж їх поєднання [2]. Дослідниками умовно виокремлюють чотири етапи процедури контент-аналізу [5].

1. Спочатку визначаються тема, завдання та гіпотеза, а також складається вибірка. *Тема:* визначення конкретного педагогічного поняття. *Вибірка:* шляхом аналізу психолого-педагогічної літератури знаходиться певна кількість визначень вітчизняних та зарубіжних авторів. *Завдання:* сформулювати обґрунтоване визначення певного психолого-педагогічного поняття. *Гіпотеза:* визначається авторське трактування педагогічного поняття, яке досліджується методом контент-аналізу.

2. Визначаються категорії та одиниці аналізу, контекстуальні одиниці й одиниці підрахунку. *Категорії аналізу*: як категорії аналізу використовуються прості запитання, відповіді на які відбираються із вибірки визначень. Ці відповіді утворюють смислові єдності, що дозволяє підраховувати повторювані слова або їхні синоніми. При цьому дотримується принцип статистичної значущості. Аналізуються також текстові фрагменти однорідного змістового характеру, що забезпечує можливість застосування принципу формалізації. Принципи формалізації та статистичної значущості застосовуються з метою підвищення ефективності контент-аналізу. *Одиницями аналізу* є слово і словосполучення, *контекстуальними одиницями* – речення. *Одиницями підрахунку* виступає частота повторювання слів та синонімічних виразів.

3. Побудова таблиці та обрахування отриманих результатів. Згідно поставленим завданням у таблиці відображено: процес утворення робочого визначення під час проведення контент-аналізу, порядкові номери слів та словосполучень, що аналізуються, одиниці аналізу, результати підрахунку частоти повторів цих одиниць серед авторів, дані попередньої колонки у відсотковому співвідношенні.

4. Підрахунок результатів контент-аналізу та конструювання вірогідного визначення педагогічного поняття, яке досліджують. У результаті застосування методу контент-аналізу виокремлюються структурні компоненти педагогічного поняття, а отримані результати наводяться у таблиці.

На першому етапі контент-аналізу визначено тему дослідження, поставлено завдання та сформульовано гіпотезу. Далі здійснено формування вибірки. Тема: критичне мислення. Завдання: надати обґрунтоване визначення поняття критичного мислення (надалі — КМ). Гіпотеза: критичне мислення є процесом вирішення проблем шляхом аналізу та обробки існуючої інформації з метою прийняття релевантних і ефективних рішень. Вибірка: 100 визначень поняття «КМ» від різних вітчизняних та зарубіжних авторів.

На другому етапі аналізу було визначено його категорії та одиниці: одиниці аналізу, контекстуальні одиниці та одиниці підрахунку. Категорії аналізу: в якості категорій аналізу було використано ряд простих запитань, відповіді на які добирались із вибірки визначень.

Ці відповіді логічно складали смислові єдності, що дало нам можливість підраховувати в кожній із них повторювані слова або їх синоніми. Оскільки категорійні ознаки критичного мислення зустрічались з достатньою частотою, ми дотримались принципу статистичної значущості. Крім того, нами аналізувалися текстові відрізки однорідного змістового плану, що дало можливість використати і принцип формалізації.

Одиницями аналізу було обрано слово і словосполучення. А контекстуальними одиницями – речення. Одиницями підрахунку виступили частота повторів слів та синонімічних словосполучень. У результаті застосування методу контент-аналізу було проаналізовано 100 визначень поняття «критичне мислення» та виокремлено низку одиниць його структурних компонентів. Одержані результати наведено у таблиці 1.

Таблиця 1

Розробка категорійного апарату поняття "критичне мислення" і реєстрації одиниць аналізу (фрагмент)

Робочі визначення КМ	№ п/п	Категорійні ознаки поняття "критичне мислення"	Кількість авторів	
			абс. зн.	~ %
Критичне мислення – це...	Що?			
	1	мислення як процес (розумне, рефлексивне, відповідальне, самокориговане)	33	33%
	2	процес (інтелектуально дисциплінований, ментальний)	24	24%
	3	спосіб мислення	7	7%
	4	вид діяльності (розумової, логічної)	7	7%
	5	використ. когнітивних навичок і стратегій	6	6%
	6	система суджень	5	5%
	7	ставлення під сумнів інформації, висновків та поглядів	4	4%
	8	підхід до мислення	3	3%
	10	багаторівневе та варіативне явище	3	3%
	11	засіб, інструмент	2	2%
	12	мистецтво аналізу та оцінювання мислення	2	2%
	13	здатність	2	2%
	14	уміння	2	2%
Критичне мислення – це процес...	Який?			
	1	складний	22	22%
	2	саморегульований	22	22%
	3	активний	17	17%
	4	інтелектуально дисциплінований	13	13%
	5	ментальний	13	13%
	6	самокоригований	13	13%
Критичне мислення – це складний, саморегульований, активний, ментальний процес...	Чого?			
	1	Аналізу/обробки/опрацювання інформації	27	27%
	2	Оцінювання інформації	27	27%
	3	Розв'язування проблем	25	25%
	4	Прийняття ефективних рішень	21	21%

Отже, більшість авторів – 57 (57%) вважають, що критичне мислення – це (Що?) різновид мислення у контексті "процесу" обробки інформаційних потоків. Отже, критичне мислення – це процес (Який?) "складний, саморегульований" (22 повторів, що становить 22 %), ментальний (13 повторів – 13%). Частина авторів вважають, що критичне мислення – це (Що?) "спосіб мислення" (7 %), (Який?) "активний" – 17 повторів, 17 %, самокоригований – 13%. Таким чином, критичне мислення – це складний, активний, саморегульований, ментальний процес. Також варто зазначити, що деякі дослідники ідентифікують КМ як "систему суджень" (4 повтори – 4%) та як "здатність" ставити під сумнів отриману інформацію, висловлені судження та твердження, включаючи власні. Далі підрахунок вівся з урахуванням не тільки дослівного повтору, а й усіх словосполучень, близьких за значенням.

Отже, критичне мислення – це складний, активний, саморегульований, ментальний процес... (Чого?) "аналізу/обробки/опрацювання інформації" (27 повторів, що складає, відповідно, 27%), "оцінювання інформації" – повторюється 27 разів (27 %), "прийняття ефективних рішень" – 21 повтори, тобто 21%, "розв'язування проблем" (25 повтори – 25%).

Таким чином, проведений аналіз дозволив автору сформулювати робоче визначення поняття "критичне мислення" як *складного, активного, саморегульованого, ментального процесу розв'язування проблем шляхом обробки та оцінювання інформації з метою прийняття ефективних рішень.*

Другим завданням нашої статті було виділення основних характеристик критичного мислення як активного процесу розв'язування проблем та ознак, які характеризують фахівця з розвинутою критичністю мислення.

Одним із провідних сучасних фахівців у сфері впровадження критичного мислення як педагогічної інновації М. Ліпманом розроблено концепцію навчання критичного мислення [17]. На його думку, основним компонентом критичного мислення є усвідомленість, яка є джерелом самостійності та рефлексивності. Ці якості, у свою чергу, сприяють розвитку цілеспрямованості, обґрунтованості, контрольованості та самоорганізації розумової діяльності. Критичне мислення він визначає як процес автономного й відповідального прийняття рішень, який базується на певних критеріях і контекстуальних особливостях, супроводжується самокорекцією та залежить від здатності індивіда аналізувати інформацію та свідомо застосовувати набуті знання як у звичайних, так і в нетипових ситуаціях. Основна мета критичного мислення полягає у виявленні та вирішенні проблем, що постійно виникають у процесі життєдіяльності.

М. Ліпман при аналізі побутового та критичного мислення визначає такі риси, властиві критичному мисленню: визнання множинності інтерпретацій інформації; розуміння основних принципів та механізмів; здатність формулювати гіпотези; обґрунтована класифікація фактів і явищ; формування аргументованих суджень; винесення зважених, оцінних суджень; формулювання суджень на підставі чітких критеріїв; логічне узагальнення як результат попереднього аналізу фактів чи явищ.

У свою чергу Д. Клустер визначає такі параметри критичного мислення як самостійність, соціальність, здатність до постановки питань та розуміння проблеми, аргументованість тощо [15].

Американська дослідниця Д. Гелперн [14]. у своїх працях визначає низку такі ключові характеристики критично мислячої особистості: готовність до планування діяльності; гнучкість мислення, яка передбачає готовність розглядати нові варіанти та змінювати власну точку зору; наполегливість як здатність виконувати завдання, що потребують інтелектуальних зусиль; вміння виправляти помилки, прислухаючись до думок інших і визнаючи недоліки власних стратегій; усвідомлення, яке означає спостереження за власними діями під час досягнення мети; пошук компромісних рішень, що включає розвинені комунікативні навички та вміння формулювати рішення, які можуть задовольнити суспільні потреби. Д. Гелперн також підкреслює, що формування стійкої установки на критичне мислення є не менш значущим чинником, ніж розвиток відповідних когнітивних навичок [3].

Джон Барелл [11] серед характеристики людини, яка мислить критично, виділяє її здатність вирішувати проблеми під час роботи з іншими людьми та демонструвати наполегливість; розглядати проблему з різних сторін і знаходити кілька можливостей її вирішення; вміння встановлювати множинні зв'язки між явищами; будувати логічні висновки; контролювати власну імпульсивність; відкритість до інших ідей; вміння слухати співрозмовника; емпатійність; терпимість до невизначеності та до поглядів, відмінних від власних; активно сприймати інформацію; розмірковувати про власні почуття та думки, оцінювати їх; будувати прогнози, обґрунтовувати їх і ставити перед собою обдумані цілі; застосовувати навички та знання в різних ситуаціях; допитливість та інші.

Американський соціолог і філософ У. Самнер вважав, що критично мисляча людина не піддається необґрунтованим промовам і вважає нову інформацію правдоподібною лише за наявності доказів та вагомих свідчень» [3].

П. Фачіоне, посиляючись на думку аналітиків Американської філософської асоціації (APA-Delphi), визначає кілька особистісних

характеристик, властивих людям з розвиненим критичним мисленням, а саме: допитливість, обізнаність, неупередженість (у тому числі стосовно власних поглядів), гнучкість, справедливість в оцінці, розсудливість у судженнях, прагнення уточнювати проблеми та складні питання, ретельність у пошуку необхідної інформації, раціональність у виборі критеріїв, наполегливість у досягненні точних результатів, відповідно до використаних першоджерел [13].

Е. Кетмелл та Е. Воллес вважають, що людина з критичним мисленням здатна розпізнавати і визначати проблему; продуктивно спостерігати та уважно слухати інших; структурувати ідеї; використовувати різні джерела інформації для пошуку необхідного контексту; ставити відповідні запитання; виявляти і досліджувати переконання, припущення та думки як свої, так і інших людей; оцінювати обґрунтованість тверджень і аргументів; розрізняти раціональні та ірраціональні аргументи; робити виважені рішення і висловлювати обґрунтовані судження; знаходити ефективні рішення [4].

Р. Пол, Е. Бінкер, Е. Мартін і К. Едамсон виділили три основних групи показників критичного мислення: афективні, макрокогнітивні, та мікрокогнітивні:

Афективні: самостійність мислення; розуміння егоцентричних і соціоцентричних мотивів; неупередженість суджень; бачення взаємозв'язку емоцій і переконань; стриманість від поспішних суджень; сміливість міркування; сумлінність мислення; інтелектуальна наполегливість; впевненість суджень.

Макрокогнітивні: узагальнення без прагнення до спрощення; співставлення аналогічних ситуацій у новому контексті; широта мислення: розгляд питання з різних боків, висловлювання різноманітних аргументів, гіпотез; зрозумілість висловлюваних припущень, висновків, переконань; ясність викладення, уточнений вибір слів; розробка критеріїв оцінки: уточненість цінностей і стандартів; оцінка достовірності інформації; глибина мислення: виділення ключових питань; аналіз аргументів, інтерпретації, вірувань, та гіпотез; оцінка конкретних рішень; аналіз і оцінка людських вчинків/стратегій поведінки; критичність читання: розуміння тексту, критична оцінка змісту; критичне слухання (мистецтво «мовчазного діалогу»);

Встановлення міжпредметних зв'язків; вміння вести «сократівську бесіду», прояснення питань теорії та її перспектив; діалогічність міркувань; порівняння різноманітних поглядів, підходів, гіпотез;

Уміння розмірковувати діалектично: оцінка перспектив тлумачень та теорій.

Мікрокогнітивні: порівняльне протиставлення абстрактних ідеалів з реальною практикою; визначення тотожності та відмінності; аналіз і оцінка висловлювання; аналіз та оцінка припущень; аналіз істотних фактів; правдоподібність пояснень, умовиводів, інтерпретацій; аргументована оцінка доказів; виявлення протиріччя у міркуванні; аналіз та оцінка впливу на ситуацію прихованих наслідків [6].

Сучасні українські дослідники, такі як С. Терно [19], серед характеристик критичного мислення особливо зазначають на важливості усвідомленості, самостійності, рефлексивності, цілеспрямованості, обґрунтованості, керованості і самоорганізованості. Серед індивідуально-психологічних особливостей мислення, які розвиваються впродовж всього життя, виділяються логіка, інтелект, швидкість розумового орієнтування, глибина, ширина, гнучкість, незалежність, що певним чином поєднує характеристики критичного мислення з креативністю. Крім того, С. Терно акцентує увагу на важливості таких характеристик критичного мислення як чесність перед собою, подолання плутанини, постановка питань, висновки на основі очевидних фактів, відстеження взаємозв'язків між явищами та інтелектуальна незалежність [19].

У реалізації критичності мислення важливе значення мають такі дослідницькі навички, як спостереження, порівняння, оцінка, визначення, визнання, асоціація, узагальнення, передбачення, застосування, пошук [19], формування яких досягається шляхом впровадження компетентнісного та особистісно орієнтованого підходів у навчанні [9]. Таким чином, до основних ознак критичного мислення С. Терно [10] відносить відкритість до сумнівів (пошук та усвідомлення суперечностей), самостійність та гнучкість (пошук нової інформації, нових прийомів пізнання та діяльності), а також пошук доказів та перевірку обґрунтованості будь-яких знань.

Серед ключових характеристик критичного мислення С. Рукасова виділяє: рефлексивність, зумовлену здатністю оперувати інформаційними ресурсами, конструювати знання та усвідомлювати індивідуальні стратегії пізнання; прагматичність, що виражається в умінні інтегрувати отримані знання у діяльність; суб'єктність, що відображає особистий досвід індивіда (життєвий, навчальний, професійний) в контексті набутих знань [8].

Узагальнюючи наукові розвідки дослідників щодо основних характеристик критичного мислення, О. Пометун наголошує на таких: активність мислення, його рефлексивний характер, логічність (відповідність критеріям, майстерність, дисциплінованість, виваженість), самостійність (саморегульованість, самоконтрольованість і самокорегованість), цілеспрямованість на розв'язання життєвих або навчальних проблем. На її думку, наявність цих характеристик дозволяє відрізнити критичне мислення від

репродуктивного, інтуїтивного, образного та знаходити спільне з дискурсивним, логічним, продуктивним, теоретичним тощо [7].

Висновки. Отже, на підставі аналізу психолого-педагогічної літератури та визначень різних авторів можна зробити висновок, що критичне мислення пов'язане як з теоретичним, так і з практичним аспектами.

Здійснений контент-аналіз дозволив нам сформулювати власне бачення сутності поняття "критичне мислення" як складного, активного, саморегульованого, ментального процесу розв'язування проблем шляхом обробки та оцінювання інформації з метою прийняття ефективних рішень. Критичне мислення характеризується активністю, має рефлексивний характер, відрізняється логічністю, самостійністю, цілеспрямованістю у розв'язанні життєвих або навчальних проблем.

Література:

1. Антонова О., Антонов О., Андрійчук Т. (2021) Застосування методу контент-аналізу у педагогічних дослідженнях / О. Антонова, // Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка. Педагогічні науки. Вип. 2 (105). С. 5-15.
2. Зеленська Л., Балацінова А. (2020) Теоретичні основи застосування контент-аналізу в історико-педагогічних дослідженнях // Серія: Педагогічні науки. Вип.1. Бердянськ : БДПУ. С. 29-42
3. Карпенко О. Д. (2020) Сутність поняття «критичне мислення» та його історіогенез. Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Педагогічні науки: реалії та перспективи, 77, 107-112.
4. Кетмелл Е., Воллес Е. Корпорація творців. Як подолати приховані загрози, що вбивають справжнє натхнення/ Переклад з англ.:Н. Шушак. Харків: КМ-Букс, 2018. 336с.
5. Методологія наукової діяльності: навч. посіб., вид. 3-є, перероблене (2012) / за ред. Д.В. Чернілевського. Вінниця: Вид-во АМСКП, 2012. 364 с.
6. Пол Р., Бінкер Е., Мартін Е., Едамсон К. 35 стратегій розвитку критичного мислення:Режим доступу:<http://www.criticalthinking.org/pages/strategy-list-35-dimensions-of-critical-thought/466>
7. Пометун О. І. (2018) Критичне мислення як педагогічний феномен // Український педагогічний журнал. № 2. С. 89-98. Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ukrpj_2018_2_14
8. Рукасова С. (2020) Розвиток умінь критичного мислення майбутніх фахівців у сфері професійної освіти. Професіоналізм педагога: теоретичні й методичні аспекти. Вип. 13. С. 122-132. URL: <http://profped.ddpu.edu.ua/article/view/222949/223229>
9. Сандуляк, Т. В. (2020). Формування й розвиток критичного мислення – основа підготовки сучасного спеціаліста. Проблеми сучасної освіти, (11), 166-170.
10. Терно С. (2012) Світ критичного мислення: образ та мімікрія. Історія в сучасній школі. № 7-8. С. 27-39.
11. Харченко Н. (2018) Розвиток критичного мислення. Інноваційні форми роботи для дітей і дорослих / Н. Харченко; Київ : «Видавнича група «Шкільний світ». 120 с. (Бібліотека «Шкільного світу»).

12. Чирун Л.В., Висоцька В.А. Застосування контент-аналізу текстової інформації в системах електронної комерції. С. 332-347. Lviv Polytechnic National University Institutional Repository. <http://ena.lp.edu.ua>
13. Facione, P. A. Critical Thinking: A Statement of Expert Consensus for Purposes of Educational Assessment and Instruction (The Delphi Report). Retrieved from file:///C:/Users/Jeisa/Downloads/DEX2014reprinting.pdf
14. Halpern, D. F. (1998). Teaching critical thinking for transfer across domains: Disposition, skills, structure training, and metacognitive monitoring. *American Psychologist*, 53 (4), 449-455.
15. Klooster, D. (2001). What is critical thinking. *Thinking Classroom*, 4, 36-40.
16. Krouford A. Saul E., Metiuz S., Makinster D. (2004) Metody vykladannia i navchannia dlia rozvytku krytychnoho myslennia uchniv. – Naukovo-metodychnyi posibnyk dlia vchyteliv zahalnoosvitnikh navchenykh zakladiv. / A. Krouford, E. Saul, S. Metiuz, D. Makinster – K. Pleiady.
17. Lipman M. (1984) Thinking in education / M. Lipman. – New York : Cambridge University Press. 303 p.
18. Scriven M., & Paul, R. (1992, November). Critical thinking defined. Handout given at Critical Thinking Conference, Atlanta, GA.
19. Terno, S.O. (2016). Critical thinking as a tool for conducting legal educational activities in general educational institutions: Reader for teachers and training participants. Kyiv: OSCE Project Coordinator in Ukraine.

References:

1. Antonova O., Antonov O., Andriichuk T. (2021) Zastosuvannia metodu kontent-analizu u pedahohichnykh doslidzhenniakh [Application of the content analysis method in pedagogical research] / O. Antonova, // Visnyk Zhytomyrskoho derzhavnoho universytetu imeni Ivana Franka. Pedahohichni nauky. Vyp. 2 – Journal of Ivan Franko Zhytomyr State University. Pedagogical Sciences. Issue 2 (105). S. 5-15.
2. Zelenska L., Balatsynova A. (2020) Teoretychni osnovy zastosuvannia kontent-analizu v istoriko-pedahohichnykh doslidzhenniakh [Theoretical foundations of the application of content analysis in historical and pedagogical research] // Serii: Pedahohichni nauky. Vyp. 1. – Series: Pedagogical Sciences. Issue 1. Berdiansk : BDPU. S. 29-42
3. Karpenko O. D. (2020) Sutnist poniattia «krytychne myslennia» ta yoho istoriogeneza [The essence of the concept of "critical thinking" and its historiogenesis]. *Naukovyi chasopys NPU imeni M. P. Drahomanova. Pedahohichni nauky: realii ta perspektyvy* - Scientific journal of the National Polytechnic University named after M. P. Dragomanov. Pedagogical Sciences: Realities and Prospects, 77, 107-112.
4. Ketmell E., Volles E. Korporatsiia tvortsiv. Yak podolaty prykhovani zahrozy, shcho vbyvaiut spravzhnie natkhnennia [The Creators Corporation: How to Overcome the Hidden Threats That Kill True Inspiration] / Pereklad z anhli.: N. Shushak. Kharkiv: KM-Buks, 2018. 336 c.
5. Metodolohiia naukovoï diialnosti: navch. posib., vyd. 3-ye, pereroblene [Methodology of scientific activity: textbook, 3rd ed., revised] (2012) / za red. D.V. Chernilevskoho. Vinnytsia: Vyd-vo AMSKP - Vinnytsia: Publishing house of the AMSKP, 2012. 364 s.

6. Pol R., Binker E., Martin E., Edamson K. 35 stratehii rozvytku krytychnoho myslennia [35 Strategies for Developing Critical Thinking]: Rezhym dostupu: [Retrieved from] <http://www.criticalthinking.org/pages/strategy-list-35-dimensions-of-critical-thought/466>

7. Pometun O. I. (2018) Krytychne myslennia yak pedahohichnyi fenomen [Critical thinking as a pedagogical phenomenon] // Ukrainskyi pedahohichnyi zhurnal. № 2 – Ukrainian Pedagogical Journal. No. 2. S. 89-98. Rezhym dostupu: [Retrieved from] http://nbuv.gov.ua/UJRN/ukrpj_2018_2_14

8. Rukasova S. (2020) Rozvytok umin krytychnoho myslennia maibutnikh fakhivtsiv u sferi profesiinoi osvity [Developing critical thinking skills of future professionals in the field of vocational education]. Profesionalizm pedahoha: teoretychni y metodychni aspekty. Vyp. 13 – Teacher professionalism: theoretical and methodological aspects. Issue 13. S. 122-132. [Retrieved from] URL: <http://profped.ddpu.edu.ua/article/view/222949/223229>

9. Sanduliak, T. V. (2020). Formuvannia y rozvytok krytychnoho myslennia – osnova pidhotovky suchasnoho spetsialista [Formation and development of critical thinking is the basis for training a modern specialist]. Problemy suchasnoi osvity – Problems of modern education, (11), 166-170.

10. Terno S. (2012) Svit krytychnoho myslennia: obraz ta mimikriia [The World of Critical Thinking: Image and Mimicry]. Istoriia v suchasnii shkoli – History in modern school. № 7-8. S. 27-39.

11. Kharchenko N. (2018) Rozvytok krytychnoho myslennia. Innovatsiini formy roboty dlia ditei i doroslykh [Developing critical thinking. Innovative forms of work for children and adults] / N. Kharchenko; Kyiv : «Vydavnycha hrupa «Shkilnyi svit» - Kyiv: "Publishing Group "School World". 120 s. (Biblioteka «Shkilnoho svitu»).

12. Ч Chyrun L.V., Vysotska V.A. Zastosuvannia kontent-analizu tekstovoi informatsii v systemakh elektronnoi komertsii [Application of content analysis of text information in e-commerce systems]. S. 332-347. Lviv Polytechnic National University Institutional Repository. <http://ena.lp.edu.ua>

13. Facione, P. A. Critical Thinking: A Statement of Expert Consensus for Purposes of Educational Assessment and Instruction (The Delphi Report). Retrieved from file:///C:/Users/Jeisa/Downloads/DEX2014reprinting.pdf

14. Halpern, D. F. (1998). Teaching critical thinking for transfer across domains: Disposition, skills, structure training, and metacognitive monitoring. American Psychologist, 53 (4), 449-455.

15. Klooster, D. (2001). What is critical thinking. Thinking Classroom, 4, 36-40.

16. Krouford A. Saul E., Metiuz S., Makinster D. (2004) Metody vykladannia i navchannia dlia rozvytku krytychnoho myslennia uchniv. – Naukovo-metodychnyi posibnyk dlia vchyteliv zahalnoosvitnikh navchenykh zakladiv. / A. Krouford, E. Saul, S. Metiuz, D. Makinster – K. Pleiady.

17. Lipman M. (1984) Thinking in education / M. Lipman. – New York : Cambridge University Press. 303 p.

18. Scriven M., & Paul, R. (1992, November). Critical thinking defined. Handout given at Critical Thinking Conference, Atlanta, GA.

19. Terno, S.O. (2016). Critical thinking as a tool for conducting legal educational activities in general educational institutions: Reader for teachers and training participants. Kyiv: OSCE Project Coordinator in Ukraine.